

24 Şubat, 2009 << [geri](#)

1. Bölüm. Yahudi Savaşları, Flavius Hanedanı ve Titus Takı [00:00:00]

Profesör Diana E.E. Kleiner: Günaydın. Bugünkü dersimizin adı “Hükümdar ve Saray: Palatinus Tepesi’nde İnsan Yapımı bir İlah”. Derse bıraktığımız yerden başlamak istiyorum. Geçen ders Flavius hanedanının kurucusu imparator Vespasianus’dan ve onun politik zekasından söz ettik. Vespasianus politik kararlar alırken --- politik gündemini oluştururken bir araç olarak mimariyi kullanmaya karar vermişti. Bunu nasıl yaptığını hatırlamak üzere burada tekrar Esquilinusve Palatinus tepelerinin yerleşim planını görüyoruz. Vespasianus, Nero ile arasında bir ilişki kurulmasını istemedi ama imparator Claudius’la özdeşleştirilmenin işine yarayacağını biliyordu.

Bu mesajı geçen ders gördüğümüz, inşası Genç Agrippina tarafından başlatılan platformlu Divus Claudius Tapınağı’ni yani Claudianum’u bitirerek verdi. Bunu Claudius’la arasında bir bağ oluşturmak için yaptı ki, bu çok akıllıca atılmış bir adımdı. Diğer yanda ise hatırlayacağınız gibi, Nero’nun Domus Aurea’sını temellerine kadar yıktırılmış, kalanların da üzerini kapattırılmıştı. Burada yer alan yapay gölü doldurup üzerine Colosseum’u inşa ettirmişti. Bu, Roma halkına verilen, akıllıca düşünülmüş bir hediyeydi. Amacı onların desteğini kazanmaktı; bunda da başarılı oldu.

Vespasianus’un aldığı aynı derecede, hatta belki daha da önemli bir başka karar ise, M.S. 79 yılında büyük oğlu Titus’u kendinden sonra tahta geçecek kişi olarak seçmesiydi. Burada sağda tekrar Vespasianus’un bugün Kopenhag’da bulunan portresini görüyoruz. Solda ise, askeri kıyafetiyle Titus’u görüyorsunuz. Herculaneum’da bulunmuş olan bu heykelin, 79 yılı öncesine tarihlenmesi gerekir. Büyük olasıkla 70’li yıllar içinde yapılmıştı. Titus’u taht naibi olarak seçmenin doğru bir karar olmasının nedeni, Titus’un hem bu konuda son derece yetenekli olması hem de hem Roma halkı hem Senato tarafından çok sevilen biri olmasıydı. Böylece Vespasianus varisini garanti altına almıştı. M.S. 79 yılında Vespasianus doğal nedenlerle öldüğünde Titus onun yerini almak için hazırды. Gerçekten de, tahtı kimseyle bu konuda çatışmak zorunda kalmadan devraldı ki, bu çok büyük bir başarıydı.

Titus imparator olduğunda 30’larının başında, enerji dolu, çok genç bir adamdı. Bu enerjiye, zamanında yaşanan şanssızlıkları göğüslemek için ihtiyacı olacaktı. İmparatorluğu zamanında üç büyük felaket yaşanmıştı. Bunlardan ilkinin zaten çok iyi biliyorsunuz; bu, M.S. 79 yılında Vezüv’ün patlamasıydı. Titus 79 – 81 yılları arasında imparatordu. Yani Titus, 79 yılında patlayan ve bildiğiniz gibi, neredeyse tüm Campania’yı etkileyen volkanın yol açtığı felaketle başa çıkmak zorunda kaldı. Ardından 80 yılında Roma’da büyük bir veba salgını oldu. Titus, tüm enerjisini ve becerisini kullanarak çok ciddi boyutlara ulaşan bu veba salgınıyla da mücadele etti. Veba salgınını, yine son derece yıkıcı boyutlarda olan bir yangın izledi. Tüm bu felaketlerle uğraşmak zorunda kalan Titus, yaşadığı stres düşünülürse hiç şaşırtıcı olmayacak bir şekilde, 81 yılında çok genç bir yaşta, doğal nedenlerle öldü.

79 – 81 yılları arasında yaşananlara rağmen, Titus’un ünü çok daha öncesine dayanmakta, M.S.70 yılında yaşananlardan kaynaklanmaktadır. Daha önce de söylediğimiz gibi, M.S. 70 yılında Vespasianus büyük oğlu Titus’u Iudea’ya, Kudüs’e büyük bir askeri sefere göndermişti. Hatırlayacağınız gibi, Titus M.S. 70 yılındaki bu Yahudi Savaşları’ndan zaferle dönmüştü. Bu zafer

sadece Roma için değil, Flaviuslar için de çok önemliydi. Bu zafer ailenin egemenliğine meşruluk kazandırmıştı. Bir iç savaşla iktidara gelen hanedanların yönetimde kalabilmeleri için yabancı topraklarda da zafer kazanmaları gerektiğini söylemişim. Hem Caesar'ın ölümünden sonra çıkan iç savaşta iktidara gelen Augustus, hem de 68/69 yıllarındaki kaosta tahtı ele geçiren Vespasianus için durum böyleydi. Kudüs'e karşı kazanılan zafer Flaviuslara meşruluk sağlamıştı; bu nedenle de bu savaş Flaviusların sanatında ve ideolojisinde son derece önemli bir rol oynar.

Şimdi, M.S. 81 yılından bir süre sonra büyük Kudüs zaferi onuruna inşa edilen taka bakalım. Titus Takı olarak bilinen bu anıt, Roma anıtları arasında en ünlü olanlardan biridir. Üzerinde Titus'un adı yazılı olmakla birlikte bu tak onun tarafından değil, ondan sonra tahta geçen küçük kardeşi Domitianus tarafından yaptırılmıştır. Bu nedenle tak M.S. 81 sonrasına tarihlenmektedir. Önce bu anıtın konumuna bir bakalım; zira anıtın konumu kendisi kadar önemlidir. Burada Forum Romanum'un bir Google Earth fotoğrafını görüyoruz. Forum Romanum burada. Yukarıda, ortada Colosseum. Capitolinus Tepesi ya da Campidoglio burada. Burada da Victor Emmanuel Anıtı. Bunları defalarca gördük. Mussolini tarafından yaptırılan Via dei Fori Imperiali; solda İmparatorluk Forumları. Forum Romanum'un burada olduğunu tekrar belirtelim. Ve bugün odaklanacağımız yer Palatinus Tepesi.

Anımsayacağınız gibi, Nero'nun Palatinus Tepesi'ni Colosseum'un hemen solunda yer alan Esquilinus Tepesi ile birleştirmek gibi bir hayali vardı. Bu iki tepeyi, elimin olduğu yerin biraz üstünde bulunan Velia adında bu küçük tepeyi kullanarak birleştirmek istiyordu. Nero'nun Domus Transitoria'nın planlarını hatırlayacaksınız. Bu saray iki tepe arasında transit bir geçiş olarak yapılmıştı. Domus Transitoria'nın bazı mekanlarının korunagelmiş olduğunu da hatırlayacaksınız. Yani, burası yine Nero'nun inşaat arazisiydi. Titus'dan sonra kardeşi Domitianus'un da Flavius geleneği haline gelen bu uygulamayı devam ettirmesi şaşkıncı değildir. Bir zamanlar Nero'nun yapılarının bulunduğu arazide artık Flavius anıtları yükselmekteydi. Titus'un Kudüs zaferini kutlamak için inşa edilen zafer takı da bunlardan biridir. Çok dikkatli bakarsanız, burada parmağın olduğu yerin birkaç santim üstünde Palatinus Tepesi ile Esquilinus Tepesi arasındaki Velia Tepesi üzerine inşa edilen Titus Takı'nı görürsünüz.

Dediğim gibi, M.S. 81 yılından sonraya tarihlenen Titus Takı, Via Sacra'nın yani Kutsal Yol'un tam yanına inşa edilmiştir. Tak, ortasından yol geçecek şekilde değil, yolun tam kenarına yapılmıştır. Sanırım, bunu bu resimlerde çok net bir şekilde görüyorsunuz. Burada ayrıca antik yolun epey bir kısmının korunmuş olduğunu görüyorsunuz. Forum Romanum içindeki antik yolun bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır. Yol gördüğünüz gibi, yokuş yukarı doğrudan sağdaki Titus Takı'nın yanına çıkıyor. Bu yolun, yani Via Sacra'nın Velia'ya çıkan kısmıdır; burada ise, yolun Titus Takı'nın bulunduğu yerden yokuş aşağı forumun devamına inen kısmını görüyoruz. Burada da antik yolun çokgen taş döşemesi korunmuştur. Via Sacra askeri zaferlerden dönen muzaffer generallerin Roma'ya girerken izlediği yoldur. Olasılıkla Titus'un kendisi de ludea dönüşünde Via Sacra'dan zafer içinde yürümüş ya da atlı arabasıyla geçip, buradan Capitolinus Tepesi'ne gitmiştir. Bu geçit alayları sırasında zafer kazanan komutan Jupiter atribüleri ile donatılmış, özel bir kıyafet giyerek Capitolinus Tepesi'ne çıkar; burada Jupiter Tapınağı'nın sunağı önünde savaş arabasından iner, Jupiter'e kurban sunar. Titus'u yanında Vespasianus ile bunu yaparken hayal edebilirsiniz. Daha önce de belirttiğim gibi, bu zafer Titus'un babasıyla seve seve paylaşmış olduğu, ortak bir zaferdi. Yani bu zaferden sonra ikisi beraber bu yoldan Roma'ya zaferle yürümüş olmalı. Evet, burada sağdaki resimde takı görüyorsunuz.

Velia Tepesi'nde inşa edilmiş olan takın bir başka resmi. Burada bu küçük tepenin Palatinus ve Esquilinus tepelerini nasıl birleştirdiğini daha iyi görüyorsunuz. Burada ayrıca Titus Takı'nın

Colosseum'a olan yakınlığını da görüyorsunuz. Roma'nın bu merkezi kesiminde Flaviusların anıtlar inşa ettiğini gördük; bu da bir istisna değildir. Takın forumdan görünen bu yüzünde modern bir yazıt var ama göreceğimiz gibi, öteki yüzdeki yazıt antik dönemden kalmadır. Tak çok iyi korunmuş gibi görünse de aslında bu, mimar Giuseppe Valadier tarafından restore edilmiş halidir. Titus Takı 19. yüzyılda mimar Giuseppe Valadier tarafından geniş ölçüde restore edilmiştir. Takın orijinal kısmı buradaki orta kısımdır. Aslında çoğu öteki yüzdedir. Bu yüzde sadece kemer tablaları ve iç paneller orijinaldir. Diğer yüzde ise – neyse onları o yüze baktığımızda gösteririm. Yani bu yüzde yazıtın modern olduğunu bilmemiz önemli.

Bu da takın öteki yüzü. Burada yine kemer tablaları yani bu üçgen kısımlar antik; sütunlar antik; kilittaşı antik; kilittaşı üstündeki friz antik; aynı şekilde bu yüzdeki yazıt da orijinaldir. Geri kalan parçaların tümü Valadier rekonstrüksiyonudur. Dediğim gibi, 19. yüzyılda yapılmıştır. Ama Valadier arkeolojik açıdan çok ileri görüşlü bir yöntem izlemiştir. Anıtın aslı Yunan Pentelikon mermerindedir ki, bu da başlı başına ilginç bir özelliktir. Flaviusların, inşaatlarında ithal mermer kullandıklarını daha önce de söylemiştik. Titus Takı'nda da Pentelikon mermeri kullanılmış olması bu eğilimin devam ettiğini gösterir. Ama Valadier rekonstrüksiyonunda yani modern parçaların yapımında traverten kullanmıştır. Bu resimde çok belirgin değil, ama anıtın önünde durup bakarsanız malzeme farkı çok bariz olarak kendini belli eder. Valadier, izleyecilerin anıtın orijinal parçaları ile modern parçaları arasındaki farkı görmesini istemiş.

Takın Valadier rekonstrüksiyonundan önce yapılmış çok sayıda resmi ve gravürü vardır. Burada solda onlardan birini görüyoruz. Burada da takın aynı, burada gördüğümüz yüzüne bakıyoruz. Anıttan geriye kalan orta kısmı; kaide üzerindeki iki sütunu; kilittaşını; kemer tablalarını; frizi ve yazıtı görüyoruz. Bu anıt da tekrar kullanıldığı için, kısmen de olsa korunan bir başka Roma anıtıdır. Tak bir süre Frangipani ailesine ait bir kalenin parçası olarak değerlendirilmiştir.

Yani bu anıtın orijinal kısmı; geri kalanlar Valadier rekonstrüksiyonudur. Bu takın aynı zamanda bir heykel kaidesi olarak kullanılmış olması da mümkündür. Gözünüzde takın üzerinde bir heykel ya da heykel grubu hayal edin. Bu, Titus'u, belki Vespasianus'la birlikte dört atlı büyük bir quadriga içinde betimleyen bronz bir heykel grubu olabilir. Taklar üzerine bu tip heykellerin yerleştirilmesi alışıldık bir adetti. Bunun altında bir yazıt levhası, onun da altında söylediğimiz gibi, bir friz var. Bu frizi birazdan göreceğiz. Ardından kemer tablaları; ortada ise, iki yanda birer tane olmak üzere iki büyük panel var. Bunlar figürlü bezemeleri olan panellerdir.

2. Bölüm. Titus Takı: Zafer Alayı ve Mezar [00:14:18]

Burada yazıtı görüyoruz. Bu yazıtta anıtın Senato ve Roma halkı yani SPQR tarafından Tanrılaştırılmış Vespasianus'un oğlu – buradaki *F filius* anlamında -- *Divo Tito* yani Tanrılaştırılmış Titus'a yapıldığı belirtilmektedir. Yani burada her ikisinin de kutsallığı, ölümlerinden sonra tanrı ilan edildikleri ifade edilmektedir. Senato ve Roma halkı Divus Vespasianus'un oğlu Divus Titus'a bu anıtı inşa etmiştir. Bazı harflerin üzerinde böyle küçük delikler görüyorsunuz. Buraya aslında bronz harfler tutturulmuştu. Yani harfler önce taşa oyuluyor ardında üzerine bronz harfler tutturuluyordu; böylece yazıt güneş ışığında parıldıyor, uzak mesafelerden görülüyordu.

Yazıt levhasının altında da frizi görüyoruz. Burada Titus Küdus'ten döndüğü zaman düzenlenen geçit alayı, yani imparatorun Via Sacra'dan Capitolinus Tepesi'ndeki Jupiter Tapınağı'na gidişi betimlenmiştir. Sanatçı gördüğümüz gibi, figürleri oldukça küçük boyutta ama her birini ayrı betimlemiş, böylece yer seviyesinden bakıldığında sahnenin daha anlaşılır olmasını sağlamıştır. Bunun altında da bezemeli bir kilittaşı var. Yanlardaki kemer tablalarında da yani kilittaşının iki

yanındaki bu üçgen alanlarda da uçan kanatlı kadın figürleri yani zafer tanrıçası betimlenmiş. Bu tabii, Titus'un Kudüs'te kazandığı zafere yapılan bir göndermedir.

Mimari açıdan sütunlar, özellikle de başlıkları önemlidir. Dediğim gibi, takın bu yüzünde korunagelen iki sütun vardır. Burada bu sütunlardan birinin başlığının ayrıntısını görüyoruz. Bu, Colosseum'a bakan yüzdendir. Ve burada daha önce görmediğimiz tipte bir başlık söz konusu. Bu başlıkta Korinth ve İon başlıklarının bir kombinasyonunu görüyoruz. Burada, yukarı doğru uzanan akanthus yapraklarıyla, çiçeklerle tipik Korinth düzeni; üstünde ise, dışa taşan volütleri ile bir İon başlığı var. Korinth ve İon başlıklarının bir birleşimi olan bu başlık tipine kompozit başlık diyoruz. Roma mimarlığında çok sık olmasa da zaman zaman kullanılan bir başlık tipidir. O nedenle bilmenizde fayda var.

Geçitin içinde daha önce de söylediğim gibi, figürlü iki panel var. Bu panellerde Titus'un, Flavius ailesi için son derece önemli olan, onlara meşruluk kazandıran Kudüs zaferine ilişkin sahneler betimlenmiş. Burada onlardan birini görüyoruz. Titus atlı arabasının içinde. Tek başına, yanında babası yok. Yanındaki kadın figürü dışında tek başına tasvir edilmiş. Gördüğümüz gibi kadın kanatlı. Bu yine zafer tanrıçasıdır. Titus'un Kudüs'te kazandığı zaferi müjdeliyor. Hatta Titus'un başının üstünde tuttuğu defne çelengi ile onu zaferinden dolayı taçlandırıyor. Arabayı gördüğümüz gibi, süratle koşan dört at çekiyor. Atların önünde miğferli, askeri kıyafet içinde bir kadın var, bu da Tanrıça Roma tasviri olabilir. Roma burada ne yapıyor? Kudüs zaferinin ardından Roma'ya geri dönen Titus'u karşılıyor.

Burada iki tane daha figür var. İki erkek figürü. Bugün ikisinin de başı kırıktır; ama biri togalı, diğeri ise üstü çıplak, belden aşağısı örtüye sarılı olarak betimlenmiştir. Başlarının eksik olmasına rağmen, başka kabartmalarda örnekleri olduğu için bunların kim olduklarını biliyoruz. Togonalı olan figür *Genius Senatus* yani senatonun ruhu; diğeri ise, *Genius Populi Romani* yani Roma halkının ruhudur. Bu anıtı Divus Vespasianus'un oğlu Divus Titus için senatonun ve Roma halkının inşa ettiğini hatırlayın. Bu sahnede onları kişileştirilmiş olarak görüyoruz.

Mimari açıdan daha da önemli olan geçitin diğer kenarındaki sahnedir. Burada bir grup Romalı asker Kudüs'ten yağmaladıklarını şeyleri yani ganimetleri getiriyorlar. Burada ünlü yedi kollu candelabrum taşıdıklarını görüyorsunuz. O kadar ağır ki, askerlerin omuzları bu ağırlığın altında çökmüş. Burada da bir masa üstünde, yine Kudüs'deki tapınaktan aldıkları bir dizi kurban aletlerini görüyoruz. Getirdikleri ganimetleri, kazandıkları zaferin somut kanıtı olarak Roma halkının görmesi için tören boyunca taşıyorlar. Gördüğümüz gibi, gayet illüsyonistik bir şekilde betimlenmiş olan askerler bir taka doğru yürüyorlar; tak tasviri de burada. Gerçekten ilginç bir sahne.

Bu yağmaları nasıl değerlendirdiklerini anımsayacaksınız. Geçen ders söylediğimiz gibi, bunları, Roma halkının bir tür müze gibi gezip görebileceği Templum Pacis ya da Forum Pacis'de sergilemişlerdi. Flaviusların her zaman Roma halkı ile ilişkili ve ilgili olduklarını tekrar belirtelim; ama tabii ki bunu, bundan bir yarar bekleyerek yapmışlardır. Bu anıtı inşa ettirmiş olan Domitianus'un da, Vespasianus ve Titus'dan sonra bu yaklaşımı devam ettirdiğini görüyoruz. Burada, Flavius hanedanına meşruluk kazandıran bir zaferin onuruna dikilen bu anıtta, olumlu bir etki yaratacağı düşüncesiyle Senato'ya ve Roma halkına teşekkür edilmiştir.

Takın geçit kısmında durup yukarı bakarsanız, takın tonozunu görürsünüz. Gördüğümüz gibi, burada da birçok Roma anıtında olduğu gibi, kasetli bir tavan var. Tavan, kasetleriyle ve kasetlerin ortasındaki rozetleriyle çok iyi durumda korunmuş. Bir başka ayrıntı daha göstereyim; burada tavanı çok daha iyi görüyoruz, ayrıca bezemenin ne kadar yoğun olduğunu da görüyorsunuz.

Flaviusların böyle zengin süsmelerden hoşlandıklarını söylemiştik; burada da onu görüyoruz. Aslında burada delgi çok yoğun olarak kullanılmış; tonoz neredeyse soyutlaşmış. Burada, bence çok ilginç bir şekilde tüm duvarı kaplayan koyulu açıklı bir tür işleme yaratılmış. Tonozun merkezinde ise, etrafı gırlanlarla çevrili bir pano, panonun ortasında da bir tasvir var. Oturduğunuz yerden olasılıkla çok zor görüyorsunuz ama burada bir kartalın sırtında cennete giden Titus betimlemesi yer alıyor. Titus burada askeri kıyafetle değil, toga ile tasvir edilmiş. Burada Titus'u kanatları açık bir kartalın sırtında görüyorsunuz. Kartal onu cennete taşıyor.

Bu bir apotheosis, a-p-o-t-h-e-o-s-i-s yani bir tanrılaştırma betimlemesidir. Romalılar, insanları öldükten sonra tanrı yapabileceklerine inanıyorlardı. Burada da Titus ölümünden sonra tanrılaştırılmaktadır. Bir kartalın sırtında cennete giderken tasvir edilmiş; çok etkileyici bir görüntü. Aslında bu tasvirin tonozun taçkemerinde yer alması nedeniyle araştırmacılar bu anıtın aynı zamanda Titus'un mezarı olduğunu ileri sürmektedir. Bu sav, anıtın çatısında bir oda ve buraya çıkan bir merdiven bulunmasıyla da uyumludur. Bu resimde her ikisini de görüyoruz; Spiral merdiven ve oda. Bu oda Titus'un mezar odası, urnesinin bulunduğu oda olabilir. Urne bulunamamıştır. Anıtta yapılan kazılar sırasında bir urne ele geçmemiş; bu nedenle savı kanıtlamak olanaklı değil, ama yine de anıtın imparator Titus'un mezarı olma olasılığı yüksektir.

3. Bölüm. Domitianus'un Tahta Çıkışı ve Stadyum (Piazza Navona) [00:23:25]

Titus'un yerine daha önce de belirttiğim gibi, kardeşi Domitianus geçti. Burada Domitianus'un iki tasvirini görüyoruz. Solda, askeri kıyafetli olan bugün Münih'te, sağdaki büst ise, Roma'dadır. Domitianus M.S. 51 yılında doğmuştu, Titus Yahudi Savaşları için Roma'dan ayrıldığında, Domitianus 19 yaşlarındaydı. Domitianus'un kardeşinden sonra imparator olacağı kesindi; bu konuda kimsenin aklında bir soru işareti yoktu. Vespasianus zaten bunun hazırlıklarını yapmış, önce büyük oğlunun, ardından da küçük oğlunun imparator olacağını umarak bir hanedan kurmuştu. Böylece Domitianus hiç sorgusuz sualsiz tahta geçti. Ama Domitianus daha önce de söylediğimiz gibi, Romalılar tarafından çok sevilen ve Flavius ailesine yönetim hakkı kazandıran büyük bir askeri başarının sahibi olan kardeşini kıskanıyordu. Kendisini dışlanmış hissediyordu. Titus'un genç yaşta, zamansız ölümüyle Domitianus hiç beklemediği bir anda imparator oldu. Domitianus iktidara geldiğinde mutsuz, dargın bir adamdı ve bu duyguyu hiçbir zaman aşamadı.

Nitekim, Domitianus'un Caligula gibi, Nero gibi megalomanik davranışlar sergilediğini, imparator olmanın getirdiği tüm ayrıcalıklardan sonuna kadar yararlandığını görüyoruz. Hatta kendisine "Efendi Tanrı" yani *dominus et deus* olarak hitap edilmesi istiyordu. Tüm bunları bildiğinizde, Domitianus'un, Vespasianus veya Titus gibi kamu yapılarına ilgi duymamış olması kulağınıza hiç garip gelmez. Bildiğiniz gibi, Vespasianus Colosseum, Titus ise, Titus Hamamı gibi büyük kamu projeleri gerçekleştirmişti. Ama Domitianus, babası ve kardeşi gibi kamu yapıları değil, aksine kendisi için saray inşa ettirmiştir. İmparatorluğu zamanında yapılan en büyük yapının, Palatinus Tepesi'deki İmparatorluk Sarayı olduğunu göreceğiz. Bu sarayın inşasına Tiberius zamanında başlanmış, Caligula zamanında devam edilmişti. Saray Domitianus zamanında, M.S. 90'lı yıllarda tamamlandı.

Bugünkü ana konumuz olan ve hakkında çok şey konuşacağımız bu saraya geçmeden önce Domitianus zamanında yapılan bir başka yapıya kısaca değinmek istiyorum. Domitianus kamu yapıları inşa ettirmek konusunda fazla hevesli olmasa da, onun zamanında da birkaç kamu binası yapılmıştır. Şimdi onlardan birini göreceğiz. Bu Domitianus Stadyumu'nun bir modelidir. Bu, Domitianus zamanında inşa edilen bir stadyum yani yarış pistidir. Bu yapı imparatorluğunun son yıllarına, M.S. 92 – 96 arasına tarihlenmektedir. Bu yapı hakkında, az miktardaki kalıntısına ve

yapının nispeten doğru bir şekilde rekonstrüksiyonunu yapmamıza olanak sağlayan bir başka kanıtı dayanarak çok şey söyleyebiliriz. Bunu buradaki modelde de görüyorsunuz.

Stadyumlar gördüğünüz gibi, firkete şekindedir; bir ucu düz, diğer ucu kavisli. Burada gördüğünüz gibi, bir ucu düz olan uzun oval biçimli yapılardır. Tiyatrolarla, anfityatrolarla benzer şekilde inşa edilmişlerdir. Beton bir tepe inşa ediyorlar, sonra bu tepenin bir kenarına oturma sıralarını diziyorlar; bunu da gördüğünüz gibi, bir duvarla destekliyorlardı. Bu duvar, aynen Marcellus Tiyatrosu'nda ve Colosseum'da olduğu gibi, sütunlu kemer dizileri ile süsleniyordu. Bu yapıda, aralarında sütunlar olan iki kat kemer vardır. Bu sütunların da yine herhangi yapısal bir işlevi yok, bunlar sadece dekoratif amaçlıdır. Ve yine tiyatrolarda, anfityatrolarda gördüklerimize çok benzeyen giriş-çıkışlar. Tiyatrolar ve anfityatrolardan en önemli farkı, bunların onlar kadar yüksek olmamasıdır. Burada, gördüğünüz gibi, sadece iki kat sütun dizisi vardır. Plan açısından da en büyük fark bunun firkete biçimli olmasıdır; yani bir ucu düz, bir ucu kavisli.

Bugün görülebilecek çok az kalıntısı var; onlar da yeraltındadır. Yani ancakyeraltındaki bazı parçalar korunmuş. Gerçi bir bölümü hala görünür durumda; birazdan bunun bir fotoğrafını göstereceğim. Ama asıl mucizevi olan, bugün Domitianus Stadyumu'nun firkete biçimli planının tam olarak korunmuş olmasıdır. Burada Roma'nın en ünlü meydanlarından birinin, Piazza Navona'nın hava fotoğrafını görüyorsunuz. Burada, Domitianus Stadyumu'nun bir ucu düz, bir ucu kavisli planının tamamını görüyorsunuz. Burası harika bir piazza. Gidenleriniz eminim orada çok hoş zaman geçirmiştir. Gitmeyenlere de, burasının Roma'nın mutlaka görülmesi gereken yerlerinden biri olduğunu söylemeliyim. Burası sadece gezmek için hoş bir yer değil; burada ayrıca çok önemli yapılar da var; Örneğin Francesco Borromini'nin Sant'Agnese in Agone Kilisesi; piazzanın ortasında Bernini'nin ünlü Dört Nehir Çeşmesi var. Birbirleriyle bir tür diyalog içindeler.

Havadan baktığımızda, Piazza Navona'nın kavisli ucunu görüyoruz. Bu kavisli uçta küçük bir sokak var. Bu sokaktan çıkıp sola, oradan tekrar sola dönerseniz Domitianus Stadyumu'nun kalıntılarının olduğu yere çıkarsınız. Birazdan size bu kalıntıları göstereceğim. Ama piazzadan çıkmadan, Dört Nehir Çeşmesi'nin çapraz karşısına bakarsanız, burada Roma'nın en güzel dondurmasını yiyeceğiniz yeri görürsünüz. Roma'da, genelde İtalya'da her yerde güzel dondurma yapıyorlar ama bu en iyi dört taneden birisi..

Bu da Domitianus Stadyumu'nun hala ayakta olan kalıntıları. Çok az turist bunları fark ediyor ama kesinlikle görmeye değer. Burada tuğla kaplı beton duvarlar var. Stadyumun altyapısı bu şekilde inşa edilmiş. Sanırım, uzaktan bile bunların tuğla kaplı beton duvarlar olduğunu görebiliyorsunuz. Ama daha önce gösterdiğim kemerler ve sütunlar işlenmiş traverten bloklardan yapılmıştı. Bu yapı aslında Roma'da işlenmiş traverten bloklardan inşa edilen son yapılardan biridir. Capri'deyken size Cafe Tiberio'yu göstermiştim. Adını Tiberius'tan almıştı. Roma'da da lokantalarda, kafelerde İtalyanların tarihleriyle güçlü bir bağ kurduklarını görmek müthiş bir şey. Herkes burayı Piazza Navona olarak düşünüyor ama onlar buranın aslında Domitianus Stadyumu olduğunun bilincindedir. Ve hemen yolun karşısındaki kafe de adını Domitianus'tan almış; Domiziano; Domitianus Stadyumu'nun karşısında olduğu için adı Domiziano.

Tekrar dondurmalara geri dönersek; ben dondurma işini gayet ciddiye alırım. Eminim, İtalya'ya gitmiş olanlarınız benimle aynı duyguyu paylaşıyordur. Bunlar Amerikan dondurmasına benzemez. Amerikan dondurması kötüdür, demiyorum ama bunlar gerçekten olağanüstü. Sömestr boyunca bu konuda bazı önerilerim olabilir. Bu ilki; Tre Scalini, burası Roma'nın en güzel dondurmalarından birini yiyebileceğiniz bir yer. Burası aynı zamanda bir lokanta. Bu ünlü

meydandaki birçok lokantadan biri, ama en iyisi değil. Burada oturup yemeniz gerekmiyor, o zaman daha fazla ücret ödersiniz. Geçerken içeri girip dondurmanızı alıp yolda yiyebilirsiniz.

Bu dondurmacıda benim önerim *tartufo* yemeniz. Bu konuda çok ünlüler. Roma'nın kesinlikle en iyi *tartufo*'sunu burada yapıyorlar. Çikolatayı seviyorsanız, bunlar çikolata bombası gibi bir şey. Aslında ben krema sevmem, ama konu *tartufo* üzerindeki *panna* olunca o başka. Eğer biraz daha para ödemeyi göze alıp otursanız üzerine bir de bu rulolardan koyuyorlar. Çikolataya düşkün olmayanlar bile bunu çok beğendiklerini söylediler. Kısacası tam bir ödül gibi. Roma'ya gittiğinizde, en az bir kez Tre Scalini'ye gidip *tartufo* yiyin, derim.

4. Bölüm. Palatinus Sarayındaki Efendi Tanrı Domitianus [00:33:11]

Domitianus Stadyumu'ndan artık bugünkü ana konumuz olan yapıya geçmek istiyorum. Bu, çok kapsamlı olan yapı Palatinus Tepesi'sindeki Domitianus Sarayı'dır. Bu yapı genellikle Palatinus Tepesi'sindeki Domitianus Sarayı veya Palatinus Tepesi'sindeki İmparatorluk Sarayı olarak adlandırılır. Ama terminoloji biraz karışık, zira saray antik dönemde Domus Augustana olarak biliniyordu. Nero'nun Altın Evi Domus Aurea gibi, bu da Augustus'un Evi anlamında Domus Augustana'ydı. Çünkü bu dönemde Augustus, imparator ile eşanlı bir sözcük haline gelmişti. Yani her imparator bir Augustus'du. Bu da inşasına devam edilen Domus Augustana'ydı.

Palatinus Tepesi'sindeki bu sarayın inşaatının Tiberus zamanında başladığından söz etmiştik. Ardından Caligula da yapıya bazı eklemeler yaptırmıştı. Onun ardılı Claudius ise, anımsayacağınız gibi, saray inşaatları ile ilgilenmemişti. Nero'nun ise, Domus Transitoria ve Domus Aurea gibi başka planları vardı. Böylece İmparatorluk Sarayı'nı tamamlamak Flaviuslara, özellikle de Domitianus'a kaldı. O da sarayı tamamladı ve açılışı M.S. 92 yılında gerçekleştirildi. Domus Augustana'nın mimarını da biliyoruz; adı Rabirius olan bu adam önemli bir Romalı mimardı.

Terminoloji konusuna kısaca geri dönelim. Sarayın asıl adı Domus Augustana'ydı. Ama işi biraz karmaşık kılan bir nokta söz konusu. Sarayın bir kamuya açık kanadı, bir de özel kanadı vardı. Bu Google Earth fotoğrafında gördüğünüz, kamuya açık olan kanat antik dönemde Domus Flavius yani Flavius Evi olarak biliniyordu. İki katlı olan ya da kısmen iki katlı olan daha geniş özel kanat ise antik dönemde Domus Augustana olarak adlandırılıyordu. Yani Domus Augustana adı hem sarayın özel kanadı hem de sarayın tamamı için kullanılıyor. Başka kaynaklar okurken kafanız biraz karışabilir bu nedenle bu durumun farkında olmanızı istedim. Ama burada durumu basitleştirmek için yapıdan Palatinus Tepesi'sindeki Domitianus Sarayı olarak söz edeceğiz.

Evet, bu hava fotoğrafında bu Domitianus yapısının nasıl planlanıp inşa edildiğini çok iyi görebiliyorsunuz. Burada üstte solda bazilikayı görüyoruz. Birazdan hem planını hem kalıntılarını göstereceğim. Onun hemen yanında bir kabul salonu; burada da büyük çeşmeli bir avlu ve bir *triclinium* yani ziyafet salonu var; bunun iki yanında da yine Domus Flavius yani sarayın kamuya açık kısmına ait çeşmeler bulunuyor. Bu tarafta da sarayın daha geniş olduğunu söylediğim özel kısmı yer alıyor. Bu kesim iki katlı, ortada bir avlusu var. Bu peristilli avluyu Domitianus'a ve yakınlarına ait küçük yaşam alanlarını çevreliyor. Ardında bir başka peristilli avlu; sağda ise büyük bir gömme stadyum yer alıyor. Gördüğünüz gibi, Romulus kulübelerinden bu yana çok yol kat edilmiş durumda. Burada da, hatırlatma amacıyla Romulus'un M.Ö. 8 yüzyıla tarihlenen köyünü tekrar gösteriyorum.

Burada sanırım, en önemli nokta, kendisini bir “Efendi Tanrı” yani *dominus et deus* olarak gören Domitianus’un nasıl bir yapı inşa ettirmiş olduğudur. Domitianus, kendisini, daha önce Palatinus Tepesi’nde yaşamış olan Romulus’la ve tabii Augustus’la özdeşleştirmekte, onların geleneğini devam ettirmektedir. Ama aynı zamanda yaşayacağı yerin, daha önce hiç olmadığı kadar ihtişamlı olmasını da istemektedir. Bu gerçek, Nero ve onun Domus Aurea’sı için kesinlikle geçerliydi, ama onun dışında o zamana kadar hiç bir imparator böyle bir şeye sahip olmamıştı. Yani burada yine bir Domus Aurea etkisi görüyoruz. Bu nokta, bu inanılmaz saray yapısına incelerken üzerinde düşünmemiz gereken noktalardan biridir.

Ward-Perkins’in kitabından alınan bu plan, olasılıkla sarayın tam olarak nasıl bir yapı olduğu konusunda hava fotoğrafından daha iyi bir fikir vermektedir. Solda Palatinus Tepesi’ndeki sarayın kamuya açık kanadını yani Domus Flavius’u görüyoruz. Bu kısımda, sol üst köşede gördüğümüz gibi, bir bazilika bulunuyor. Bir orta nef ve sütunlarla ondan ayrılan iki yan neften oluşan bir mekan. Bu, Domitianus’un hakim sıfatıyla davalara baktığı bazilikaydı. Bunun yanında bir kabul salonu yani *aula* var. Domitianus burada, ziyarete gelen yüksek rütbeli kişilerle görüşüyordu. Ardından sağ üstte, aynı eksen üzerinde bir *lararium* yer alıyor. Bu ailenin tanrılarına adanmış bir mekandı. Ardından kabul salonu ile aynı eksende bir peristil. Plana baktığınızda buradaki sütunları görüyorsunuz; zaten peristiller sütunlardan oluşur.

Ama bakın ortada ne var. Bu aslında bir çeşme ve sekizgen şeklinde bir çeşme. Burada Nero'nun Domus Aurea’sının, oradaki olağanüstü sekizgen odanın Domitianus mimarisi ve mimar Rabirius üzerindeki etkisi hemen kendini gösteriyor. Yani sarayda sekizgen bir çeşme var. *Aula* yani kabul salonu ve peristille aynı eksen üzerinde bir *triclinium* yani ziyafet salonu yer alıyor. Burası iki yanda, son derece ilginç oval çeşmelere bakan panoramik pencereleri olan çok büyük bir ziyafet salonu. Şimdi Domus Flavius’un planına; özellikle de bazilika, kabul salonu ve *triclinium*’a baktığınızda, bu üç mekanda, daha önce sözünü etmediğim ortak bir özellik olduğunu görüyoruz. Nedir bu özellik? Her üçünde de olan bu ortak özellik ne? Hiç kimse söyleyemeyecek mi?

Öğrenci: Bir yarım daire

Profesör Diana E.E. Kleiner: Bir yarım daire, evet, kesinlikle. Bir apsis. Kenalardan birinin üzerinde bir apsis ve bu apsislerin hepsi aynı yöne bakıyor. Bazilikanın bir apsisisi var. Bunlar Domitianus’un apsisleriydi. Burası onun bir *dominus et deus* olarak oturduğu yerd. Kendisinin bir “Efendi Tanrı” olarak onurlandırılmasını, hatta kendisine tapınılmasını bekliyordu ve bunun için bir yere gereksinimi vardı. Tahtının bulunduğu bu yer bir anlamda gök kubbenin altındaydı. Yani betondan yapılmış ve bir şekilde, olasılıkla mozaikle bezenmiş olan bu tonoz gök kubbeyi temsil ediyordu. Her odada böyle tonoz içindeki yerinde oturuyor davalara bakıyor, önemli misafirlerini ağırlıyor ya da *triclinium*’daki yemeğini yiyordu. Tüm bu işleri gök kubbenin ya da en azında yarım gök kubbenin altında yapmak istemişti. Bunu da yaptı, zaten kendisine *dominus et deus* olarak tapınılıyordu. Yapıdaki bu fenomen kanımca çok önemli bir noktadır. İnsanların kendilerini, yaşamlarını, çağlarını tanımlamak için mimariyi kullanması üzerinde düşünmeye değer bir fenomendir.

Bu da sarayın özel kanadı. Bu kısma birazdan geleceğiz. Önce bazilikanın bazı ayrıntılarına değinelim. Burada bazilikanın planını ve kesitini görüyorsunuz. Gördüğümüz gibi, hem kamu alanlarında hem de başka yerlerde gördüğümüz bazilika mimarisi ile tamamen uyumlu bir plana sahip; Bir ucunda apsis olan orta nef var. Domitianus’un burada oturduğunu hayal edin. Orta nef sütunlarla iki yan nefte ayrılmış. Oldukça basit ama saray bütünü içinde son derece ilginç bir mekan.

Bu da çok dikkat çekici bir görüntü. Yapının bu restore edilmiş hali, size Domus Flavius veya Domitianus Sarayı'nın kamuya açık kanadı hakkında diğer tüm görüntülerden daha iyi bir fikir verecektir. Bu da tabii ki, bazilika. Bu oda da saraydaki diğer tüm odalar gibi mermerden. Mermerler gördüğünüz gibi, farklı renklerde; bunlar dünyanın değişik yerlerinden getirilmiş ithal mermerlerdi. Flaviusların bunu yaptığını daha önce de söylemiştik. Örneğin Templum Pacis'den söz ederken orada Mısır, Anadolu ve Yunanistan gibi Roma imparatorluğunun diğer bölgelerinden getirilen mermerlerin kullanıldığını belirtmiştik. Roma'daki bu sarayın dekorasyonunda da bu renkli mermerlerden kullanılmıştır. Burada da *aula*'yı yani Aula Regia dediğimiz büyük kabul salonunu görüyoruz; burada da hem yer hem duvarlar mermer. Bu fotoğrafta odanın duvarlarının girintili çıkıntılı olduğu gayet belirgindir; gördüğünüz gibi, buralarda etrafında sütunlar bulunan bir dizi niş var. Bu nişlerin içinde heykeller vardı. Duvarda iki sıra var, üstteki sırada gördüğünüz gibi, pencereler yer alıyor. Bu da odanın, Domitianus'un oturduğu apsis kısmı. Üzerinde yarım kubbe tavanı olan bu kavisli duvar da tabii ki, sarayın tamamı gibi betondan yapılmıştı. Dediğim gibi, Domitianus'u bu apsis içinde, yarım kubbenin altında otururken hayal edebilirsiniz.

Üstü açık peristilli avlu; etrafı iki katlı sütun dizileri ile çevrili bu avlunun ortasında sekizgen bir çeşme vardı. Domitianus ve Rabirius, Nero'nun sekizgen odasını bu sarayda bir çeşmeye dönüştürmüşler. Ardından Aula Regia ve peristille aynı eksen üzerinde *triclinium* yer alıyor. Bu görüntüde içinde, Domitianus'un oturduğu taht bulunan üstü yarım kubbeli iki kademeli apsisi çok net bir şekilde görebiliyorsunuz. Duvarlar ve sütunlar dünyanın farklı yerlerinden getirilmiş rengarenk mermerlerle dekore edilmiş. Bu odada yemek yerken iki yandaki panoramik pencerelerden çok ilginç oval çeşme manzaralarına bakıyordunuz. Bu odaların nasıl çatılandığı; bunların beşiktonozlu olup olmadığı konusunda farklı görüşler vardır. Bu yeniden canlandırma denemesinde gördüğünüz gibi, bir düz, bir beşiktonozlu çatı var. Ama böyle olduğundan kesin olarak emin değiliz; buradaki çatı sistemi konusunda tartışma hala devam etmektedir.

Aula Regia'da heykeller bulunduğunu söylemiştim. Burada ne tip heykeller olduğu ve Domitianus'un bunları nasıl değerlendirdiği konusunda elimizde bazı kanıtlar bulunmaktadır. Burada bunlardan iki örnek görüyoruz. Soldaki Hercules, sağdaki ise Apollon heykelidir. Bunlar gerçekten çok büyük boyutlu heykellerdir ve yine çok güzel ithal malzemelerden yapılmışlardır. Bu kahvemsî renkte bir taş, diğeri de yeşilimsî renkte bir taştır. Dediğim gibi, bunlar çok büyük boyutlardadır. Her iki heykelde de kasların abartılı bir şekilde betimlendiğini görüyorsunuz. Bunun belirgin bir şekilde anlamı şudur; düşünün, Aula Regia gibi bir odada oturup konuklarını kabul eden ve kendisine "Efendi Tanrı" olarak tapınılmasını isteyen Domitianus'un çevresinde bu tip heykeller var. Bunlar, kendinden önceki Claudius'tan çok farklı bir karaktere sahip olan imparatorun kendisini özdeşleştirdiği görüntülerdi. Sanırım, etrafını bu Hercules ve Apollon heykelleri gibi atletik figürlerle çevreleyerek kendisine bundan bir pay çıkarıyordu.

5. Bölüm. Rabirius' un Mimari Yenilikleri [00:46:14]

Buna bakınca ne görüyorsunuz; bu nedir? Kalıntılar gördüğünüz gibi, istediğimiz kadar çok değil ama yine de tamamının rekonstrüksiyonunu yapabilmek için yeterli. Burada gördüğümüz nedir?

Öğrenci: Sekizgen çeşme.

Profesör Diana E.E. Kleiner: Sekizgen çeşme. Peristilli avludaki sekizgen çeşme. Çok güzel. Bu kalıntıları gezen insanlar çoğu kez bunun ne olduğunu anlamıyorlar. Ama siz Palatinus Tepesi'sine gidip buraya baktığınızda, bunun ne olduğu biliyor olmaktan mutluluk duyacaksınız. Bu, hiç kuşkusuz bir zamanlar içinde görkemli su gösterileri olan sekizgen çeşmeydi.

Bu da *triclinium* ya da Domitianus'un *triclinium*'undan geriye kalanlar. Bu da apsisi; Roma'da düzenlediği resmi yemeklerde, özel davetlilerle yemeğini yerken içinde tahtında oturduğu apsis. Dikkatli bakarsanız, burada da tuğla kaplı beton bir inşaatın söz konusu olduğunu göreceksiniz. 64 yılındaki yangından sonra, taşa kıyasla yangına daha dayanıklı olan tuğlanın kullanılmasına karar verildiğini daha önce söylemiştik. Burada da öyle yapılmış; Palatinus Tepesi'indeki İmparatorluk Sarayı'nın tamamı tuğla kaplı betonla inşa edilmiştir. Ama dikkatli bakarsak; üstünde bazı *stucco* ve mermer kaplama izleri olduğunu görürüz. Yani bu örnekte tuğla, *dominus et deus*'a yaraşır bir lüks için mermerle kaplanmıştır. Burada ilginç olan -- zeminin üstü muşamba kaplı ama birazdan buradaki mermer döşemeyi göstereceğim -- Burada ilginç olan bir başka şey de, yer döşemesinin üzerinde yükseldiği bu düzendir. Bunun size, sömestr başında gördüğünüz bir şeyi anımsatıyor olması lazım; neyi anımsatıyor? Siz söyleyin.

Öğrenci: Hypocaust.

Profesör Diana E.E. Kleiner: Hypocaust. Evet, bu aynı Pompeii'de Stabia Hamamı'nda gördüğümüz gibi bir hypocaust sistemidir. Zemin, tuğla dikmeler üzerinde yükseltilmiş. Bu tuğla dikmeler arasında da *triclinium* zeminini alttan ısıtmak için kullanılan terracotta borular ve içinde sıcak kömür bulunan mangallar olmalıydı. Yani Domitianus yemeğini yerken sadece apsis içinde oturuyor, bir de ayaklarını sıcak tutuyordu. Bu da, burada nasıl bir adamdan söz ettiğimizi gösteren bir başka güzel mimari ipucudur.

Bu da yine Domitianus'un oturduğu apsisin bir başka görünümü. Burada mermer zemini üzerinde muşamba olmadan görüyoruz. Oldukça iyi korunmuş durumda. Bu renkler, Roma mermer döşemelerinde, özellikle de büyük kamu alanlarında ve özel konutlarda sıklıkla gördüğümüz renklerdir. Zemin gördüğümüz gibi, yeşil renkte, kahve tonlarında ve beyaz renkte çeşitli, çok güzel geometrik desenlerle süslenmiş. Burada yine tuğla kaplı beton inşaatı, ve üzerinde yer yer korunmuş mermer kaplamayı görüyorsunuz. Burası, tümüyle mermer kaplı duvarlarıyla Roma Dönemi'nde çok gösterişli bir yer olmalıydı.

Bu çeşme bir harika. Bu çeşmeyi seviyorum. Bu, Domitianus Sarayı'nın *triclinium*'unun panoramik pencerelerinden görünen iki çeşmeden biri. Bu bence, Rabirius'un dehasının kendisini gösterdiği bir yer. Bir anlamda kendi zamanının Frank Gehry'si olan Rabirius'un dalgalı formlardan hoşlandığı ortada. Burada, biribiri içine giren içbükey, dışbükey formlarla mükemmel bir sonuç elde edilebileceğini görüyoruz. Bu oval biçimli, oldukça küçük bir çeşmedir. Oval form, oval formun dışbükeyliği gördüğümüz gibi, burada da tekrarlanmış. Dalgalanan, hareketli bir duvar yapısı elde edilmiş. Tüm bunlar betondan yapıp üstü tuğla kaplanmış. Her bir tuğlanın, bu inanılmaz plana uyumlu olabilmesi için çok özenli bir biçimde dökülmüş olması gerektiğini düşünün. Tabii, antik dönemde üstü tamamen *stucco*lanmış olmalı ve belki bazı yerlerde de mermer kaplama vardı. Ama form kesinlikle harika ve bence, burada Domitianus için çalışan Rabirius'un mimari dehasını görüyoruz.

Sarayın özel kanadı da kendi ölçülerinde en az bu kadar gösterişlidir. Bu kanadın Domus Flavius'dan daha geniş bir alan kapladığını zaten söylemiştik. Ve yapının bir kısmı da, burada gördüğümüz bu kısmı da iki katlıdır. Ortada, içinde bir çeşme olan avlu; avlunun etrafında da iki kat üzerinde odalar yer almaktadır. Arkada bir peristil daha. Burada da aynen Roma'daki stadyum gibi, firkete biçimli; bir ucu düz, diğer ucu kavisli bir stadyum bulunuyor. Aslında şehirde yarış atlarını, yarışları izleyebileceği benzer bir stadyum vardı. Ama o onun yerine bunu kullandı. Bu, aslında, gömme bir stadyum. Burasının iki katlı olduğunu hatırlayın, bu da hemen onun yanına

yapılmış gömme bir stadyum. Burası Domitianus'un özel konuklarıyla beraber hoş zaman geçirebileceği, yürüyüşler yapabileceği açık hava bahçesi gibi bir yerdi.

Bu, Ward-Perkins'den alınmış bir başka aksonometrik görünüm. Burada sadece bir uçta bazilikası ve *aula*'sıyla, ortada sekizgen çeşmesi ve iki yanda birer oval çeşmesi bulunan ziyafet salonuyla tanımını yaptığımız Domus Flavius'u değil; özel kanadı da çok iyi bir şekilde görüyoruz. Burası sarayın özel bölümü; burada gömme stadyum, ortasında çeşmesi olan peristil, bunun etrafındaki iki katlı yapı ve ardından bir çift peristilli avlu daha. Burada toplam üç peristilli avlu var. Ama bir tür kesit görüntüsü de veren bu aksonometrik çizime baktığınız zaman, burada mekanların çoğunun dış görüntüsünün, iç mekanlar kadar dikkat çekici olmadığını görürsünüz. Burada gördüğümüz Roma mimarlığının zaten uzun süredir var olan bir özelliğidir. Pompeii'deki erken dönem evleri düşünün; onlarda dışardan son derece sade ve düzdü; içeri girdiğimizde ise atrium, *impluvium*, *compluvium* ve bahçeyle karşılaşıyorduk. Yani iç mekan süprizlerle dolu, tamamen farklı bir yerdi. Bu özellik burada, bir saray yapısında bile geçerli. Kanımca bu sarayda da, yapının dışı içinden çok daha az dikkat çekicidir.

Bu, sarayın sadece özel kısmını gösteren bir Google Earth fotoğrafı. Burada bu ilginç peristilli avluyu; bunun gerisindeki diğer iki peristilli avluyu; iki kat üzerine yerleştirilen odaları ve gömme stadyumu görüyoruz. Gömme stadyum çok iyi korunmuş durumdadır. Burada da gördüğünüz gibi, bugün sarayın en iyi durumda olan yerlerinden biridir. Burada stadyumun sadece biçimini değil, devasa boyutunu da görüyorsunuz. Burası gerçekten çok büyük bir stadyum. Domitianus'u burada gezinti yaparken hayal edin. Gördüğünüz gibi, bir ucu kavisli ama en önemlisi burası da betondan inşa edilip, üzeri tuğla kaplanmış; sütunlarda ve bazı başka yerlerde de mermer kaplama kullanılmıştır.

Bu, etrafında iki kat üzerinde odalar bulunan birinci avlunun bir görüntüsü. Burada da Rabirius çeşmeyi yaparken çok keyif almış olmalı. Hayal gücünü özgürce kullanarak çeşme tasarımları yapmaktan büyük keyif alan birisiymiş. Bu çeşmede de yine dışbükey ve içbükey bileşimi bir tasarım görüyoruz. Tüm bunlar betondan yapılmış, ardından tuğla ile kaplanmış. Burada da yine her bir tuğlanın ait olduğu yere uyumlu olacak şekilde, özel olarak dökülmüş olması gerekir. Amazonlar olarak bilinen kadın savaşçıları tanıyorsanız, bunların size, onların taşıdığı pelta denen kalkanları anımsatmış olması gerekir. Peltalara benzemiyorlar mı? Çok benziyorlar, ama bu olasılıkla sadece bir rastlantı. Yani burada ikonografik bir çıkarım ima etmiyorum; ama belli de olmaz. Fakat bu desenler Amazonların taşıdıkları kalkanlara gerçekten çok benziyor. Her neyse, bu içbükey, dışbükey dalgalanmalarla belli ki, Rabirius bu çeşmeyi yaparken epey hoş zaman geçirmiş.

Burada da odaların bulunduğu katları görüyoruz. Epey zaman önce, Myster'ler Villası'nın ikinci evresinde yapıya çıkma penceler ve başka tip pencereler eklenmeye başladığını, böylece yapının tipik *domus italica*'ya kıyasla daha açık hale getirildiğini söylemiştik. Burada da aynı durumu görüyoruz. Burada çok fazla sayıda pencere açıklığı vardır. Artık beton inşaat konusunda duvarda çok sayıda, farklı biçimlerde dörtgen açıklık yaratabilecek kadar ustalamışlar. Gördüğünüz gibi, kimi küçük, kimi büyük, kimi yer seviyesinde, kimi daha yüksekte olan pencereler; üstde de kemerli, başka pencereler var. Yani mimar duvar üzerindeki pencere açıklıklarıyla yapı içinde mekanlar arası ilginç manzaralar oluşturmaya çalışmış.

Burada yer alan çeşmenin iki resmini daha görüyoruz. Sanırım, burada betondan yapılarak üzerinin tuğla kaplanmış olduğunu daha iyi görüyorsunuz. Tabii, burada çok gösterişli su gösterileri, fıskiyeler olduğunu hayal etmelisiniz. Bu bir Bellagio olmayabilir ama Las Vegas'daki Bellagio'nun

bir tür antik versiyonu. Burada, bu çeşmeli avlunun restore edilmiş halini görüyorsunuz. Bunlar, aralara serpiştirilmiş heykeller; her ne kadar burada çalışır durumda gösterilmemişse de, su fıskiyesiyle duvar resimleriyle mekan hakkında daha iyi bir fikir verebilir. Tüm mekan olasılıkla, çok daha görkemliydi. Sanırım burada sarayın gerçekte nasıl bir yer olduğu konusunda bir izlenim edinebilirsiniz.

Bu avlunun; şimdi sözünü ettiğimiz çeşmeli avlunun etrafında bir dizi oda bulunmaktadır. Bu odalardan bazılarının ayrıntılarına baktığınız zaman bunların çok hayranlık uyandırıcı olduğunu görürsünüz; odalardan bazıları olağanüstü formlara sahiptir; Bazıları haç biçimli, bazıları etrafında ışınal nişler bulunan yuvarlak planıyla *frigidarium* benzeri bir biçime sahip. Rabirius'un aklında yine Severus ve Celer'in Nero'nun Domus Aurea'sında yapmayı başardıkları sekizgen oda olması şaşırtıcı değildir. Onun da burada küçük sekizgen odalar inşa ettiğini, sekizgen plan denemeleri yaptığını görüyoruz. Bu planda çeşmeli avlunun bir kenarında yer alan bu odalardan ikisini görüyoruz.

Burada size, Palatinus Sarayı'nda Rabirius tarafından tasarlandığına inandığımız bu sekizgen odalardan birinin Ward-Perkins'in kitabından alınmış kesit, plan ve aksonometrik çizimlerini gösteriyorum. Ve bu odayı, burada aşağıda yer alan Nero'nun Domus Aurea'sındaki sekizgen odası ile kıyaslıyoruz; çünkü Rabirius'un sekizgen odaları tasarlarken bu yapıyı model aldığı barizdir. Bu, Nero'nun sekizgen odasından çok daha küçük ama burada tüm kavram daha ileri bir seviyeye taşınmış. Evet, bu da aynen Domus Aurea'daki gibi bir sekizgendir; bunun da sekiz kenarı vardır. Bunun da burada gördüğümüz gibi, bazıları dikdörtgen, bazıları dairesel planlı nişleri bulunmaktadır.

Ama bu aksonometrik çizime baktığımız zaman burada iki önemli gelişme görüyoruz. Bunlardan ilki şudur; Domus Aurea'daki sekizgen odada sekiz kenar olmasına rağmen odanın kubbesi yuvarlak, geleneksel bir kubbeydi. Burada ise, odanın sekiz kenarının kubbeye de taşındığını görüyoruz. Yani, Palatinus Sarayı'nın sekizgen odasının üstünde, Domus Aurea örneğinden farklı olarak sekiz dilimli bir kubbe bulunmaktadır. Diğeri ise, belki daha dikkat çekici bir gelişmedir. Buradaki her bir niş, aynen Nero'nun Domus Aurea'sında olduğu gibi küçük mekanlar çevrelemektedir ve yine aynen Nero'nun Domus Aurea'sında olduğu gibi, niş içinde niş vardır.

Ama Rabirius burada, Roma mimarlığında daha önce hiç görmediğimiz, çok sıradışı bir şey yapmış; nişlerin içine eksen dışı olan başka nişler, kapılar pencereler yerleştirmiştir. Şimdi, Romalıların her şeyden çok eksenselliğe ve simetriye önem verdiğini söylemiştik. Burada ise, tümüyle farklı bir tasarım yaratma isteği söz konusudur. Zaten bu nedenle ona Romalı mimarların Frank Gehry'si diyorum. Dairelerden, dikdörtgenlerden, kubbelerden büyülendiği kesin, ama diğer yandan da Roma mimarlığındaki eksen bağımlılığından uzaklaşmaya, çok daha yenilikçi bir biçimde eksen dışı unsurlar kullanmaya da gönüllüdür.

Palatinus Sarayı'nın özel kanadında yer alan sekizgen odalardan birinin iki resmine hızlıca bakarsak, ne dediğimi, sanırım daha iyi anlayacaksınız. Umarım bulunduğunuz yerden de görünüyordur. Burada dilimleri görüyoruz. Dilimli kubbeyi görebiliyor musunuz? Sanırım, burada çok net. Mekanı çevreleyen nişleri görüyorsunuz. Bu duvar açıklıklarını görüyorsunuz. Bütün konu mekanlar arası manzaralar oluşturmak. Burada değişik açıklıklar var; bazıları kapı, bazıları pencere. Sanırım, burada tümüyle nişin eksenini dışında kalan pencereyi de görüyorsunuz.

Bu, nişlerden birini gösteren bu fotoğrafta daha da belirgin. Bu nişin içinde yer seviyesinden başlayan bir açıklık var; solunda ise, daha yüksekte bir başka bir açıklık var. Burada simetriden

ziyade bir asimetri algılıyorsunuz. Tüm bunlar son derece deneysel, son derece farklı. Bu, sadece daha önce gördüklerimizden değil; bu büyük mimari eserden sonra göreceğimiz mimariden bile çok farklı bir tasarımdır. Burada Rabirius'un yaratıcılığını, Domitianus'un da ona bu yaratıcılığını kullanma izin verdiğini görüyoruz. Kanımca bunun dahası da var. Burada, bariz bir şekilde Domitianus kendi imajını çiziyor. Sanırım, sarayın kamuya açık kesiminde, kendini halkına nasıl tanıtmak istediği ön plana çıkıyor. Burada ise, Rabirius'un Rabirius olmasına izin verdiği duygusuna kapılıyor. Kendi özel yaşamını sürdüreceği bu kısımda Rabirius'un istediği gibi ilginç ve mimari açıdan heyecan verici bir mekan yaratmasına izin vermiş; Rabirius'un bu sıradışı yapıda ince ince işlediği ilginç mimari motiflerin tadını çıkarmak istemiştir.

6. Bölüm. Forum Transitorium ve “Barok” Mimarinin Başlangıcı [01:02:06]

Evet, Domitianus'un yerine John Kerry geçti !, Hayır ama Domitianus'tan sonra imparator olan Nerva John Kerry'e çok benzeyen biriydi. Sizce de benzemiyor mu? Perdenin solunda Nerva'ya ait bir sikke görüyoruz. Bu arada söylemeyi unuttum, Domitianus'un sonu aynen Nero gibi oldu. Fakat Domitianus öldürüldü. Nero intihar etmek zorunda bırakılmıştı; Domitianus ise öldürüldü. Onun da ölümünün ardından *damnatio memoriae* kararı alındı. Yerine Nerva geçti. Nerva'yı senato seçmişti. Artık despotlardan iyice usanmış olan senato kendi imparatorlarını seçmenin zamanının geldiğine karar verdi ve senatonun yaşlı ve saygın bir üyesi olan Nerva'yı imparator yaptı. Augustus tarafından kurulan Roma İmparatorluğunda ilk kez bir imparator senato tarafından seçiliyordu. Nerva çok saygı gören, gayet ölçülü biriydi ve imparatorluğa tekrar barış ve refah getirmeyi başardı. Ama imparatorluğu çok uzun süreli olmadı. Tahta çok kısa bir süre kalabildi, bu nedenle de mimariye katkıda bulunacak yeterli zamanı olmadı. Burada solda Nerva'ya ait bir sikkede portresini görüyoruz.

Ama size son bir yapı göstermek istiyorum. Bu, inşaatı Domitianus zamanında başlayan Nerva tarafından tamamlanan bir yapıdır. İnşaat Forum Transitorium adıyla Domitianus zamanında başladı ama daha sonra Nerva zamanında Nerva Forumu olarak bitirildi. Yapıyı incelemeyen önce, Roma'daki İmparatorluk Forumlarının genel planına bir bakalım. Bu planı daha önce de görmüştük. Hatırlayacağınız gibi, Forum Romanum burada, tabii aşağı doğru devam ediyor. Burası daha önce sözünü ettiğimiz Lulius Caesar Forumu; onun hemen yanına inşa edilen Augustus Forumu, bunu da ayrıntılı olarak incelemiştik. Sonra, daha yakın zamanda konu ettiğimiz Vespasianus zamanında inşa edilen Forum Pacis veya Templum Pacis. Bunun, yüzü Lulius Caesar ve Augustus forumlarına dönük olacak şekilde inşa edilmiş olduğunu anımsayacaksınız.

Burada, Roma'nın yedi tepesinden biri olan Quirinalis Tepesi'nin Q-u-i-r-i-n-a-l-i-s üstünde çok geniş bir arazi parçası bulunuyordu. Burada Domitianus'un gözü vardı. Sarayından da anlayacağınız gibi, Domitianus'un büyük planları vardı. Saray konusunda hayali gerçekleştikten sonra buraya bir kamu binası, aslında babasının kine rakip olacak, onun forumundan daha büyük bir forum yaptırmak istiyordu. Onu da buraya, babasının forumunun karşısına, Augustus Forumu ile Lulius Caesar Forumu'nun hemen yanına inşa ettirmek istiyordu. Ama bu büyük hayalini hiçbir zaman gerçekleştiremedi.

Onun yerine Vespasianus Forumu ile Augustus Forumu ve Lulius Caesar Forumu arasında bulunan ve daha önce de belirttiğim gibi, Argiletum olarak adlandırılan yeri aldı. Burada Forum Romanum'u Roma'nın daha önce de sözünü ettiğimiz çok sayıda ahşap binası ve kalabalık bir nüfusu olan Subura mahallesine bağlayan bir cadde vardı. Yani burada forumla bu mahalleyi birbirine bağlayan bir cadde olan Argiletum bulunuyordu. Domitianus babasının forumu yanındaki

bu yere kendisi için bir forum yaptırmaya karar verdi. Bu forumun içine baş tanrıçası Minerva için bir tapınak inşa ettirdi.

Aslında bir cadde olan forumun alanı çok dardı ve bu, buraya ne inşa edileceği konusunda da belirleyici oldu. Gördüğümüz gibi, Iulius Caesar Forumu, Augustus Forumu ve Forum Pacis hepsi sütun dizilerine sahipken, burada böyle sundurmalı bir sütun dizisi inşa edecek yer yoktu. Onlar da sütunları duvara çok yakın konumda inşa ettiler, üzerini de çatılamadılar. Burada da bunu görüyorsunuz. Bu, orijinal Domitianus Forumu'nun ya da Subura ile Forum Romanum arasında transit geçiş yolu olduğu için Forum Transitorium olarak isimlendirilen forumun planı. Minerva Tapınağı burada. Ön cephe vurgusu, tek merdiven, portikoda bağımsız sütunlar gibi özellikleriyle sömestr başından beri gördüğümüz tapınak mimarisiyle uyumlu bir yapı. Giriş burada. Forum Pacis bu tarafta. Iulius Caesar Forumu ve Augustus Forumu da yukarıda. Sütun kaidelerinin duvara çok yakın konumda olduğunu görüyorsunuz. Bunlar duvara bitişik değil, ama her iki tarafta da duvara çok yakın; çünkü burada sundurmalı bir sütun dizisi için yer yoktu.

Bu, İmparatorluk Forumlarının günümüzdeki durumunu gösteren bir Google Earth fotoğrafı. Daha geç dönemde inşa edilen Traianus Forumu, Augustus Forumu ve burada da Forum Transitorium'dan geriye kalanlar. Bu da içinde Minerva Tapınağı ve iki yandaki sütunlarıyla Forum Transitorium'un Roma Dönemi'ndeki, Domitianus zamanındaki halini gösteren bir model. Bu modelde, elinizde sundurmalı sütun dizileri inşa etmeye yetecek kadar geniş yer olmamasının yarattığı farkı görüyorsunuz. Burada duvardan dışarı taşıyormuş gibi görünen sütunlar ve sütunların üzerinde aynı şekilde taşkın entablaturler var. Böyle bir şeyi daha önce mimaride hiç görmemiştik. Bu önemli bir gelişme. Duvar resminde görmüştük ama gerçek mimaride görmemiştik. Burada Forum Transitorium'un, üzerinde çıkıntı yapan entablaturleri ile öyle olmadığı halde, neredeyse duvardan fırlamış gibi görünen sütunlarından bir ayrıntı görüyoruz.

Duvarlar gördüğümüz gibi, tuf taşından; gerisi ve üstteki panel mermerden. Burada, üzerinde tanrıça Minerva'nın betimlemelerinin bulunduğu çok sayıda panel olduğunu düşünüyoruz. Bunu daha önce mimaride değil ama duvar resminde görmüştük. Bu da Myster'ler Villası'ndan Cubiculum 16'dan bir ayrıntı. Burada duvardan taşan bir sütun ve üstünde aynı şekilde betimlenen entablaturünü görüyoruz. Bu belki, o zaman örneğin ahşap mimaride görülen bir uygulamaydı. Bu resimlerin ne kadar erken olduğunu anımsayın; M.Ö. 1. yüzyıl ortalarına tarihleniyordu. Yani Augustus zamanından bile önce ve bunu şimdi, en nihayet gerçek mimaride görüyoruz. Ve bu uygulamanın Roma mimarlığında, betonla başarılanlardan çok farklı, önemli bir yeri olacak. Buradaki fikir duvarı, duvar önünde girinti ve çıkıntı oluşturan bir dizi sütunla dekore etmek; geleneksel mimari dili yani sütunları kullanarak dalgalı, hareketli bir duvar yaratmak ya da sömestr sonunda adlandıracağımız gibi "barok" bir duvar yaratmaktı.

Burada korunagelen sütunlardan birinden bir ayrıntı görüyoruz Üstte, üzerinde dokuma yapan kadın betimlemeleri bulunan bir friz var. Bugün tüm bunların anlamından söz etmeyeceğim. Ama sütunların, bir şekilde duvardan taşıyormuş gibi görüldüğünü algılayabiliyoruz. Korinth başlıkları, dışa taşkın entablatur. Tüm bunlar gördüğümüz gibi, diğer tüm Flavius mimari bezemeleri gibi çok fazla süslü ve çok derin delgi izleri taşıyor. Ama duvarları bu şekilde süsleme, dalgalanan girinti ve çıkıntılarla duvara hareket kazandırma Roma mimarlığında çok önemli bir geleceği sahiptir.

Bu da çok ilginç bir resim, burada Forum Transitorium'un, şimdi sözünü ettiğimiz, sütunlarından bazılarını görüyoruz. Forum Transitorium, Domitianus'un ölümünden ve *damnatio memoriae*'den sonra Nerva Forumu adını alır. Nerva yapının adını değiştirir ama mimari anlamda bir değişiklik

yapmaz. Bu da, modern yer seviyesi ile antik yer seviyesi arasındaki farkı gördüğümüz o ilginç resimlerden bir tanesi. Forumun alt kısmını görmek için kenarına gidip aşağı bakmanız gerekiyor.

Bu da 18. yüzyılın ünlü ressamlarından Piranesi'nin ilginç gravürlerinden bir tanesi. Çok sayıda mükemmel çalışması var. Bu arada Yale'de bunlardan epey var. Eğer aranızda bunlarla ilgileneler, Piranesi'nin Roma gravürlerini görmek isteyenler olursa, en azından bir öğretim elemanı arkadaşım seve seve vakit ayırıp bunlara bakmanız için sizi British Art Center'a veya buldukları diğer yerlere götürebileceğini söyledi. Burada da, Piranesi'nin gravürü yaptığı zamanki yani 18. yüzyıldaki yer seviyesini görüyoruz. Hemen hemen burada olduğu seviyede. Şimdi olduğundan daha yüksekteydi ve modern çağlarda kazı yapılarak antik dönem toprak seviyesine inilmiş, sütunların alt kısımlarını açığa çıkarılmıştır.

Son bir görüntüyle dersi bitirmek istiyorum. Bu çok farklı ama Colosseum'dan söz ederken değindiğimiz bir konuya devam etme şansı veriyor. O da Roma yapılarının daha geç dönem mimarları ve hükümdar, papa gibi işverenleri tarafından taş ocağı olarak kullanılması ve Colosseum gibi yapıların malzemelerinin, başka yapılarda kullanılmak üzere yağmalanmış olmasıdır. Forum Transitorium veya Nerva Forumu örneğinde de, burada bulunan Minerva Tapınağı'nın malzemelerinin sökülüp, Papa V. Paul tarafından Roma'da, Ianiculum Tepesi'nde yaptırılan, burada resmini gördüğünüz Acqua Paola çeşmesinde kullanıldığını biliyoruz. Tapınağın bugün yerinde olmamasının nedeni budur.

Tapınak 1606 yılında hala ayakta idi; ama bu tarihte, yani 1606'da yıkılıp taşları bu çeşmenin yapımında kullanıldı. Mimar Giovanni Fontana tarafından inşa edilen çeşme 1612 yılında kullanıma açıldı. Burada resmini görüyorsunuz. Burada tam olarak hangi parçalarının tapınaktan geldiğini saptamak kolay değil ama çeşmenin yapımında kullanılan taş malzemenin büyük çoğunluğu Minerva Tapınağı'ndandır. Yani burada bu yapıların nasıl taş ocağı olarak kullanıldığına bir örnek görüyoruz. Ama Roma yapıları bir şekilde varlıklarını sürdürüyor; ya oldukları gibi kalıyorlar ya da başka yapılarda yaşamaya devam ediyorlar. Sanırım bu hoş bir bakış açısı, dersi sonlandıran hoş bir yaklaşım oldu. Teşekkürler

[transkript sonu]

[başa dön](#)